

1835 YILI ESNAF SAYIMI ÇERÇEVESİNDE EDREMİT ESNAF TEŞKİLATI*

Serdar GENÇ**

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde esnafı denetlemek için XVI. yüzyıldan itibaren esnaf sayımları yapılmıştır. Sayımlarla esnaftan günlük olarak alınacak olan ihtisâb vergisi miktarı da belirlenmiştir. Bu sayımların bir örneği II. Mahmut döneminde gerçekleştirilmiştir. İhtisâb vergisinde yapılan düzenleme çerçevesinde vilayetlere gönderilen emirler ile kazalarda bulunan tüm dükkânların sayımı yapılmış ve vergi miktarları belirlenmiştir.

Bu çalışmada, II. Mahmut döneminde yapılan esnaf sayımları çerçevesinde Karesi Sancağı'na bağlı kazalardan birisi olan Edremit kazasında ve köylerindeki dükkânlar ile esnaf teşkilatı ele alınacaktır. Böylece, XIX. yüzyılda Edremit'teki esnaf ile kazanın sosyo-ekonomik durumu arasında bağlantı kurularak kazadaki üretim faaliyetlerine dair açılımlar elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Esnaf, Edremit, XIX. yüzyıl, İhtisab.*

ABSTRACT

The Guild Organization of Edremit: The Evidence of the Census of 1835

In the Ottoman Empire, the census of guilds began after the 16th century in order to control the guilds. In these census the amount of daily tax, which was called as ihtisab, had been determined. An example of these censuses has been found in the reign of Mahmud II. In this period the ihtisab tax was rearranged. Therefore, the

* Bu makale, Birinci İktisat Tarihi Kongresi'nde sunulmuş olan bildirinin üzerinde çalışılarak geliştirilmiş halidir.

** Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

edicts were sent to the provinces and the number of guilds had been determined and the rate of the new taxes had been fixed.

In this paper the census of guilds in the kaza of Edremit and its surrounding villages are being considered in the reign of Mahmud II. It aims at examining the structure of guilds and the number of shops, because the essential purpose of the paper is to show the connection between the number of the shops and the social and economic conditions of Edremit in the 19th century. By doing so we are planning to suggest new perspectives in the production activities in the Edremit.

Key Words: Ottoman Guilds, Edremit, 19th century, İhtisab.

Osmanlı Devleti'nde esnaf gerek kendi içindeki ilişkilerde gerek merkezi yönetim ile olan ilişkilerinde belirli düzenlemelere bağlı idi. Bu düzenlemelerle bir bölgede ihtiyaç oranında esnaf (dükkân) bulundurulması hususunda gerekli özen gösterilmiş ve sayının kontrolsüz olarak artışı engellemek için değişik zamanlarda esnaf sayımları yapılmıştır¹. Bunun yanında sayımlarla esnaftan alınacak olan vergiler de belirlenmekteydi. Sayımlar bazen belirli bir esnaf grubunu kapsarken bazen şehirdeki tüm esnaf grupları bu sayıma dahil edilmiştir (Kütükoğlu, 2003).

XIX. yüzyıla gelindiğinde II. Mahmut döneminde esnaf sayımlar yeniden başlamıştır. Sayımların yapılmasında 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra ihtisâb² işlerinde düzenlemeye gidilmesi etkili olacak ve bu kapsamda vergi miktarları yeniden belirlenecektir³

¹ Esnaf sayımlarının sıklıkla yapıldığı şehirlerin başında İstanbul gelmektedir. İstanbul'da değişik dönemlerde esnaf sayımları yapılmakla birlikte 1681 yılındaki sayım çok daha kapsamlı olmuştur. Bu sayımla ilgili olarak bkz.: Robert Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: 1995, s. 19-58; Mustafa İsmail Kaya, *Shop and Shopkeepers in the Istanbul İhtisab Register of 1092/1681*, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara: 2006.

² Osmanlı Devleti'nde ihtisâb vergisi için bkz.: Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, İstanbul: 1987; "Hisbe Osmanlı Devleti", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XVIII, İstanbul: 1998, s. 143-145; Mübahat S. Kütükoğlu, "1826 Düzenlemesinden Sonra İzmir İhtisabı Muhasebeleri (1826-1838)", *Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan)*, Sayı: 15, 1997, s. 49-144; Robert Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: 1995, s. 13-58; Hülya Taş, "İhtisab Mukâta'ası Verilerinin Şehir Ekonomisi Açısından Anlamı: Ankara Örneği", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 13, 2007/2, s. 409-436.

³ 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte İstanbul'un güvenlik ve ihtisâb işleri yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle İstanbul'da esnaf işleriyle uğraşmak üzere İhtisâb Ağalığı kurulmuş ve muhtesibin görevleri bu kuruma devredilmiştir. Ayrıca yeni kurulmuş olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun gereksinimlerini karşılamak üzere ihtisâb vergisinde düzenlemeler yapılmıştır. Bkz.: Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara: 1997, s. 120-121.

(Çadırcı, 1992). Zira ihtisâb; çarşı ve pazarlardaki işlemlerde kanuna aykırı davranışlarda bulunarak verilen narhtan fazla fiyata satan, esnaf arasında sürüp gelen geleneklere aykırı nitelikte üretimde bulunan üreticilerden alınan cerimelere, çarşı ve pazara gelen ve perakende olarak satılan maddelerden alınmakta olan bir vergidir (Ergenç, 1995). Bu verginin içeriğinde yevmiye-i dekâkin, damga resmi, bâc-ı bazar, gemi ihtisâbiyesi, resm-i bitirme gibi vergiler yer alıyordu (Kazıcı, 1987).

Bu çerçevede 1827 yılından itibaren eyalet ve sancak merkezlerine gönderilen emirlerle; şehirlerdeki bütün dükkânlar, han ve hamamlar, kahvehane, değirmen vb. iş yerleri ile pazar ve panayırlarda alınıp satılan bütün emtiadan ihtisâb vergisi alınacağı bildirilmiştir. Verginin toplanması için yerel idareciler ile esnaf kethüdaları ortak hareket ederek mevcut iş yerlerinin sayımı yapılmış ve böylece esnafın kazançlarına göre ödeyebilecekleri ihtisâb vergisi miktarı belirlenmiştir (Çadırcı, 1992). Ancak bu sayımlar kısa sürede tamamlanmamıştır. Çünkü sayımlarla ilgili kayıtları incelediğinde farklı tarihlere ulaşılmaktadır. Örneğin Midilli, Ankara ve Bursa'da sayım 1827'de yapılırken Edremit, Kemer Edremit, Çorum, İskilip ve Osmancık'ta 1835 yılında yapılmıştır⁴. Bu durumda esnaf sayımlarının 1827'de başlayıp 1835'li yıllara kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada; 1835 yılı Edremit esnaf sayımı çerçevesinde döneme ait şer'îye sicilleri kullanılarak Edremit kasabasında ve köylerindeki esnafın teşkilatlanması ortaya konulacaktır. Böylece, XIX. yüzyılda Edremit'teki esnafın faaliyet gösterdiği meslekler ile kazanın sosyo-ekonomik yapısı arasında bağlantı kurularak kazadaki üretim faaliyetlerine ilişkin bazı açılımlar elde edilmesi amaçlanmaktadır. Konu ile ilgili kaynaklar; Edremit Şer'îye Sicil Defterleri, İhtisab Defterleri ve Maliyeden Müdevver Defterlerdir.

Edremit'te Esnaf Sayımı

1835 yılında Edremit kadısına gönderilen emir ile kazadaki dükkânların sayılması ve bu kapsamda esnaftan alınacak yevmiye-i dekâkin vergisinin, ihtisâb rûsûmunun önemli bir kısmıdır, diğer kazalardaki uygulamalar ölçeğinde belirlenmesi istenmiştir (Edremit Şer'îye Sicili, 1252:

⁴ 1252 numaralı Edremit Şer'îye Sicili defterindeki esnaf sayımında herhangi bir tarih verilmemiştir. Ancak aynı sayımın bir örneğinin yer aldığı 31 numaralı İhtisab Defteri ile Maliyeden Müdevver kataloğundaki 10115 numaralı defterde sayımın 24 Safer 1251 (21 Haziran 1835) tarihinde yapıldığı belirtilmektedir. Bkz.: *Edremit Şer'îye Sicili*, Nr.: 1252, 34a-1, BOA, *İhtisab Defteri*, Nr.: 31, s. 178-179, *Maliyeden Müdevver*, Nr.: 10115, s. 135.

32b-1)⁵. Bu doğrultuda Edremit'te faal olan dükkânlar sayılarak bunlardan alınacak günlük vergi miktarları belirlenerek bir sureti sicile kaydedilmiş bir sureti de merkeze gönderilmiştir⁶.

Sayımın yer aldığı 1252 numaralı Edremit Şer'iyeye Sicil defteri ile merkezdeki kayıtlar incelendiğinde aralarında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bunlar dükkân sayıları ile ihtisâb vergisi miktarlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin şer'iyeye sicil defterinde ve Maliyeden Müdevver tasnifindeki 10115 numaralı defterde Edremit'teki debbağ esnafının 42 dükkânı olduğu kayıtlıyken aynı sayımın bir örneğinin yer aldığı 31 numaralı İhtisab defterinde dükkân sayısı 24 olarak kaydedilmiştir. Yine demirci, nalbant ve kuyumcu esnafının dükkân sayısı 52 olması gerekirken İhtisab defterinde 25 olarak kayıtlıdır⁷.

Esnaf sayımına dair belirtmemiz gereken bir diğer husus kayıtların dökümü ile ilgilidir. Çünkü esnaf sayımında bazı meslek gruplarına ait dükkân sayılarıyla vergi miktarları tek bir kalem altında kaydedilmiştir. Bu da bazı mesleklerin toplam dükkân sayılarını ortaya konmasını güçleştirmektedir. Örneğin Edremit'teki semerci, keçeci, muytab ve saraçlar aynı kalemde kaydedilmiş ve bunların toplam dükkân sayıları 24 olarak belirtilmiştir. Bundan başka demirci, nalbant, kuyumcu ve bıçakçı esnafı da aynı şekilde kaydedilmiş ve toplam dükkân sayısı 52 olarak verilmiştir.

Öte yandan sayımda; *sandıkçıyan, hekim ve perakende-i sair* kalemi altında 21 dükkânın olduğu belirtilmektedir. Bu durumda bazı meslek gruplarına ait dükkânların ayrıca belirtilmeksizin bu başlık altında kaydedildikleri anlaşılmaktadır. Nitekim kazada attar dükkânı⁸ ve yorgancı dükkânı olduğu halde bunlar listede yer almamıştır (EŞS, 1252: 56b-1). Yine kumaş imal eden bezzazlar bu sayıma dahil edilmemiştir. Ziya Kazıcı (2006) esnaf sayımlarına bezzazlara yer verilmemesini bunlardan ihtisâb rûsûmu yerine damga resminin alınmasına bağlamaktadır. Öte yandan bazı kazalardaki sayımlarda ihtisâb ile damga resmine dair kayıtlar bir arada kaydedilmiştir. Çorum, İskilip ve Osmaniye'de yapılan esnaf sayımında hem

⁵ Bundan sonra kısaca EŞS olarak belirtilecektir.

⁶ Yevmiye-i dekâkin ihtisâb vergisi içerisinde değerlendirilen bir vergi olup faal olan dükkân sahiplerinden alınan bir tür kepenk açma vergisi olarak ifade edilmektedir. Bkz.: Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, İstanbul: 1987, s. 157-170.

⁷ Karşılaştırmalar için bkz.: EŞS, Nr.: 1252, 34-a; BOA, *MAD*, Nr.: 10115, s. 135; BOA, *İhtisab Defteri*, Nr.: 31, s. 178-179.

⁸ "Fi'l-asl Molova ceziresinden olub Edremidde Yukaru Çarşuda attar dükkânında ticaretle meşgul iken..." EŞS, Nr.: 1252,17b-1.

ihtisâb rûsûmu hem de damga resmi alınan esnaf aynı sayım içerisinde belirtilmiştir⁹ (BOA, İhtisab Defteri: 31, 171-172).

Sayım çerçevesinde belirlenmiş olan vergi miktarlarını incelediğimizde kaza merkezi ile köylerdeki aynı esnaf gruplarından alınacak vergide birtakım farklılıklar görülmektedir. Örneğin Edremit'teki fırıncıların her birinden günlük altışar para vergi alınırken köylerdeki fırıncılardan alınan miktar daha düşüktür. Öyle ki bu köylerdeki fırıncılardan Havran-ı kebir'de beş, Zeytinli'de dört, Avcılar ve Tahta'da ise ikişer para vergi alınmıştır. Vergi miktarlarındaki bu farklılaşma aynı tarihlerde diğer vilayetlerde yapılan esnaf sayımlarında da görülmektedir¹⁰.

Edremit'te Esnaf Teşkilatı

XIX. yüzyıl başlarında Edremit'te faaliyet gösteren esnaf ve bunların işleyişlerine değinmeden önce bu esnaf örgütlerinin yapılanmasında son derece etkili olan kazanın kendi iç dinamiklerini ortaya koymak yerinde olacaktır. XIX. yüzyılda Karesi Sancağı'na bağlı bir kaza olan Edremit'in hemen kuzeyinde Kaz Dağları yer almaktadır. Adalar Denizi kıyısında bir iskelesinin olması ve zeytin üretimi kazanın ticari potansiyelini belirleyici rol oynamıştır¹¹. Bu yönüyle Edremit, Osmanlı coğrafyasında zeytinyağı üretiminin yapıldığı ve İstanbul'un zeytinyağı ihtiyacını karşılayan "zeytinyağı bölgesi" içerisinde yer almıştır (Doğan, 2007)¹². Ayrıca Tersane-i Amire için Kaz Dağları'ndan kereste nakliyle Edremit ve civar köylerden

⁹ “. tahsil-i rûsûm-u ihtisâbiye ve tamga-i dekâkin ve hamam ve ...der nefsi-i Çorum ve kasabaha-yı İskilib ve Osmancık ki” BOA, *İhtisab Defteri*, Nr.: 31, s. 171.

¹⁰ Ziya Kazıcı konuyla ilgili çalışmasında aynı idari birim içerisindeki sayımlarda aynı meslek gruplarından tahsil edilen vergi miktarlarının farklı olmasında esnafın Müslim ya da gayri Müslim olmasının etkili olduğunu savunmaktadır. Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Yerel Yönetim (İhtisab Müessesesi)*, İstanbul: 2006, s. 183.

¹¹ XIX. yüzyıl başlarında Edremit ve çevresini ziyaret eden seyyahların üzerinde durdukları en önemli husus burada geniş zeytinliklerin bulunduğu ve ticari olanaklarının gelişmiş olduğudur. Bkz.: İlhan Pınar, “19. Yüzyılda Seyyahların İzinde Edremit'ten Ayvalık'a Yolculuklar”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu*, 26-27 Ekim 2001, s. 95-103.

¹² Mantran, zeytinin Batı Anadolu'da Erdek, Aydıncık ve Edremit-Ayvalık bölgelerinde yetiştirildiğini belirtmektedir. Ayrıca İstanbul'da tüketilen zeytinyağının büyük bir bölümünün yine Edremit-Ayvalık çevresinden geldiğine işaret etmektedir. Bunun yanında Doğan da İstanbul'un zeytinyağı ihtiyacının karşılandığı yerler arasında Edremit'i belirtmektedir. Bkz.: Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, (Çev. M. Ali Kılıçbay-Enver Özcan), I, TTK, Ankara: 1990; Faruk Doğan, *Osmanlı Devleti'nde Zeytinyağı (1800-1920)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul: 2007.

hububat naklinde¹³ İstanbul yine başat bir etkiye sahip olmuştur¹⁴. Öte yandan zeytinyağı ve kerestenin Edremit'e kattığı devinim tüccarları buraya çekerken kazadaki meslek gruplarının da bu çerçevede dağılımına olanak sağlamıştır¹⁵.

Bunların yanında Edremit ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer konu öteden beri bölgede konargöçer aşiretlerin varlığıdır. Edremit'in kuzeyindeki Kaz Dağları, Ayazmend ve Kemer ovalarının doğusunda Madra Dağı, Musluk Dağları ve Kozak Yaylası konargöçer aşiretleri için uygun mekânlar arasında yer almışlardır¹⁶. XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde konargöçer aşiretlerin Edremit'te varlıklarını halen devam ettirdikleri görülmektedir (Akkuş, 2007)¹⁷. Bunların hayvancılıkla uğraşmalarının

¹³ Karesi Sancağı'nın ocaklık hizmeti sağlayan sancaklar arasında yer alması dolayısıyla Tersane-i Amire için gereken keresteler Kaz Dağları ve çevresinden temin edilmekteydi. Bunun yanında İstanbul'un iâşesinin karşılanması kapsamında Karesi Sancağı'nın diğer kazalarından olduğu üzere Edremit ve çevresinden de başkente hububat nakledilmiştir. Bu nakliyyede Çandarlı, Edremit ve Kemer iskeleleri kullanılmıştır. Bkz.: Aynur Ünlüyol, "Karesi Sancağı'nda Ocaklık Hizmetleri", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balıkesir*, (Ed. B. Özdemir- Z. Güneş-Yağcı), İstanbul: 2007, s. 243-250; Serdar Genç, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karesi Sancağında Hububat Üretimi, Ticareti ve İstanbul'un İâşesine Katkısı*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: 2005; *EŞS*, Nr.: 1249, 70a-2.

¹⁴ Mantran, XVII. yüzyılda Kuzey Ege'de İstanbul ile en çok ilişkide olan limanlar arasında Edremit'in de olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Edremit'le aynı coğrafyada yer alan Midilli'nin de ticari ilişkileri zeytinyağı dolayısıyla İstanbul ekseninde gelişme göstermiştir. Bkz.: Robert Mantran, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Bellekten*, LII/44, 1988, s. 687; Zeki Arıkan, "Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25/40, 2006, s. 1-28.

¹⁵ Edremit Şer'iyeye Sicil defterlerinde zeytinyağı ve kereste tüccarlarıyla ilgili kayıtlara rastlanmakta ve Edremit'ten İstanbul ve diğer yerlere ihraç olunan zeytinyağı, sabun ve keresteye dair kapsamlı veriler bulmak mümkündür. Bkz.: *EŞS*, Nr.: 1249, 99a-1; 1250, 98a-1, 100a-b, ; 1252, 25b-1-2-5.

¹⁶ Bölgedeki konargöçer aşiretler için bkz.: Sezai Sevim, *XVI. Yüzyılda Karasi Sancağı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 1993; Tahir Harimi Balcıoğlu, *Tarihte Edremit Şehri*, Balıkesir: 1937; Kamil Su, *Balıkesir ve Civarında Yürük ve Türkmenler*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul: 1938; Tahir Harimi Balcıoğlu, "Edremit Civarında Türk Aşiretleri", *II. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, İstanbul: 1943, s. 934-935.

¹⁷ 1845 yılında 9 ayrı cemaat 49 parça ahalinde değişik mahallere iskân edilmişlerdir. Bu dönemde kazada bulunan aşiretler arasında Burnaz, Kaşıkçı, Kıldonlu, Kırlikubaş ve Söğütlü aşiretlerini sayabiliriz. Bkz.: Tacettin Akkuş, "1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balıkesir*, (Ed.: Bülent Özdemir-Zübeyde Güneş-Yağcı), İstanbul: 2007, s. 161-200.

ekonomik boyutunun yanı sıra kazanın yapağı/yün ve deri potansiyelini belirlemeleri bazı meslek gruplarının oluşumuna etkilemiştir.

Bu kısa girişten sonra 1835 yılı esnaf sayımı çerçevesinde Edremit'te faaliyet gösteren meslek gruplarını ele alabiliriz. Bunlar arasında en fazla dükkâna sahip meslek grupları; bakkallar, terziler, pabuççular ve debbağlardır. Edremit'te 64 bakkal dükkânı, 57 terzi, 50 pabuççu dükkânı ve 42 debbağ dükkânı vardır. Kasabada esnafın faaliyet gösterdiği mekânlar arasında Yukarı Çarşı, Pazarlık Çarşısı ve Bakır Hanı'nı sayabiliriz.

Anadolu'da gelişme gösteren ilk mesleklerden birisi olan debbağlık bilindiği üzere deri işlemeciliğine dayanmaktadır. Osmanlı şehirlerinde faaliyet gösteren debbağ dükkânları icra ettikleri meslek itibarıyla genellikle şehir ve kasabaların dışında, deniz veya akarsu kenarlarında bulunurdu (Tekin, 1994: 177). Bu doğrultuda Edremit'teki debbağ esnafının da Edremit Çayı çevresinde faaliyet gösteriyor olmaları muhtemeldir. Anadolu'daki diğer kazalarda olduğu üzere XIX. yüzyılda Edremit'teki debbağ esnafının şeyhi/kethüdası *Ahi Baba*'dır¹⁸. (EŞS, 1251: 7b-1) Debbağlarda mesleki eğitim usta çırak ilişkisi içerisinde yürütülmekteydi¹⁹. Esnaf sayımında Edremit'te 42 debbağ dükkânı varken aynı dönemde Ankara ve Bursa'da 40'ar debbağ dükkânı bulunuyordu (Özdemir, 1990; Demirel, 2002). Ankara ve Bursa ile kıyaslandığında Edremit'te debbağ dükkânlarının sayıca oldukça fazla olduğu anlaşılıyor. Bu dükkânlar kaza merkezinde olup köylerde debbağ dükkânına rastlanılmamıştır.

Edremit'te debbağlık mesleğinin gelişimi XIX. yüzyıldan çok önceye kadar uzanmaktadır. XVI. yüzyıldan itibaren Edremit ve çevresinde konargöçer aşiretlerin varlığı debbağlığın gelişiminde dolayısıyla da deri temininde önemli bir etkiye sahip olmalıdır. Daha 1699 yılında kasabada imal edilen veya satılan metallerin satış fiyatlarının yer aldığı narh kayıtlarında debbağların imal ettiği deri ve gön çeşitleri hemen göze çarpmaktadır. XVII. yüzyılın sonlarında kasabadaki debbağlar; koyun derisi, oğlak derisi, erkek derisi, karasığır öküzü derisi, karasığır ineği derisi ve

¹⁸ Debbağların şeyhine verilen isim olup esnaf kethüdası yerine genellikle bu terimi kullanılmaktadır. Örneğin Ankara, Konya, Antakya vs. yerlerde debbağ esnafının başında Ahi Baba bulunmaktadır. Bkz.: Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf Sorunları", *Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, s. 1037-1048; Yusuf Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya: 1989; Adem Kara, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800-1850)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara: 2004.

¹⁹ Nitekim şer'îye sicillerinde debbağhanelerde çıraklık yapıldığına dair kayıtlara rastlanmaktadır. "medine-i Edremide debbağ Hacı Hüseyinin çırağı fevt olan Halil İbrahim'in zâhirde vâris-i ma'rûf ve ma'rûfesi olmayub" *EŞS*, Nr.: 1249, 35a-2. 9 Şevval 1239 (7 Haziran 1824).

donbay gönü imal ediyorlardı (EŞS, 1218: 24b-1). Öte yandan derinin tabaklanması için gereken palamut²⁰ ve mazi kasaba ve çevresinde doğal yetişme ortamına sahiptir. Bu, Edremitli debbağların işini kolaylaştıran ve maliyeti düşüren bir etken olarak düşünülebilir. Bununla birlikte buralardaki palamut merkezi yönetimin emri doğrultusunda tüccarlar tarafından İstanbul'a nakledilmekte ve buradaki debbağhanelerde meşin ve gön imalinde kullanılmaktaydı²¹.

1830'lu yıllarda Edremit'teki debbağların ellerinde bulunan yapağıyı Balıkesir'deki abacı esnafına ulaştırma yükümlülüğü bulunduğundan debbağlarla abacı esnafı sürekli bir ilişki içindeydiler. Çünkü Balıkesir'deki abacılar öteden beri şehirde imal edilen ve Balıkesir abası olarak meşhur olan yünlü kumaştan Osmanlı askeri için kıyafet imal etmekteydiler. Bu siparişler Balıkesir'deki abacı esnafının yapağı gereksinimi arttırmış olmalı ki²² Edremit'teki debbağlar Balıkesir'e yün naklediyordu²³. Özellikle yazın koyunların kırılması ile elde edilen "Ağustos kırımı" yapağı Balıkesir'deki abacı esnafına ulaştırılmıştır (EŞS, 1252: 6b-5, 7b-1).

Ham maddesi debbağların imal ettiği meşin, sahtiyân ve deriye dayalı olan meslekler arasında pabuççular, semerciler, saraçlar ve tulumcular sayılabilir. Pabuççu esnafı Edremit kaza merkezindeki 50 dükkân ile en yaygın esnaf örgütlenmesinden birini oluşturmaktadır. Bu örgütlenme köylere kadar uzanmıştır ki Havran-ı kebir ve Zeytinli'de pabuççu dükkânlarına rastlanmaktadır. Pabuççulardan alınan günlük vergi miktarları arasında oldukça büyük fark vardır. Pabuççuların kaza merkezinde 50 dükkânı olmasına rağmen günlük vergi miktarı bir para olarak belirlenmiştir. Oysa bu verginin Zeytinli'de üç ve Havran-ı kebir'de altı para olduğu

²⁰ Palamutun içinde bulunan tanin maddesi dericilikte ve boyacılıkta özellikle derileri meşin ve kösele haline getirmek için kullanılmaktadır. Bkz.: Filiz Çolak, "İzmir İhracatında Palamut'un Yeri ve Önemi", *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri*, TTK, Ankara: 2004, s. 89-96.

²¹ Edremit, Kaz Dağı, Midilli, Bayramiç, Tuzla ve Kuşadası taraflarında yetişen palamut; Yedikule, Eyüp, Kasımpaşa, Tophane ve Üsküdar'daki debbağların meşin ve gön imalinde kullanılmak üzere İstanbul'a naklediliyordu. Ancak buralardaki palamutun muhtekirler ve madrabazlar tarafından Avrupalı tüccara satılmaya başlamıştır. Yönetim, palamutun ihracını yasaklayarak buralardaki palamutun doğrudan doğruya İstanbul'a ulaştırılmasını isteyecektir. *EŞS*, Nr.: 1249, 70b-2. 21 Safer 1241 (5 Ekim 1825)

²² Balıkesir abasının dayanıklı olması nedeniyle Osmanlı ordusundaki askerlerin elbiselerinin imalinde tercih edilmiştir. BOA, *HH.*, Nr.: 315/18529; Kamil Su, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Balıkesir Şehir Hayatı*, İstanbul: 1937, s. 45-52.

²³ Balıkesir abasının imali için gerekli olan yün Biga, Hüdavendigâr, Saruhan, Aydın, Denizli, Kocaeli, Sığla, Tekfurdağı ve Karesi kazalarından nakledilmekteydi. Bkz.: BOA, *HH.*, Nr.: 306, 18117; *Cevdet Askeriye*, Nr.: 21500.

görülmektedir (EŞS, 1252: 34a-1). Debbağlar gibi pabuççular da XVII. yüzyılda Edremit'te faal olan mesleklerdendir. (EŞS, 1218: 24b-1). Bu dönemdeki narh kayıtlarında Edremit'te pabuççuların yanında başmakçı ve postacılar faaliyet göstermekteydi²⁴. Ancak 1835 yılındaki sayımda başmakçı ve postacılara dair herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Bu nedenle bunların XIX. yüzyıla kadar Edremit'te varlıklarını devam ettirip ettirmediklerine dair kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değil.

Debbağların imal ettikleri maddeleri kullanan bir diğer esnaf örgütü keçeci, muytab, semerci ve saraçlardır. Bu esnafların her biri imalatta ham madde olarak deri veya keçi kılı kullanmaktadırlar. Muytab ve keçeci esnafı keçi kılından elde edilen yünü işlemekte iken saraç ve semerciler deriden at, katır ve merkep için koşum malzemeleri imal etmekteydiler. Esnaf sayımında bu esnaflara ait dükkânların toplam sayısının verilmesi her birinin kaza ve köylerdeki dağılımını belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Yine de şu kadarı söylenebilir ki keçeci, muytab, semerci ve saraçlar genellikle kasaba merkezinde faaliyet gösteriyorlardı. Çünkü kaza genelinde toplam 30 dükkânı olan bu esnaf grubunun 24 dükkânı Edremit kasabasıdır. Köylerden ise yalnızca Havran-ı kebir'de semerci, keçeci ve muytab dükkânı bulunmaktadır.

Bunlardan başka üretim sektörü içinde yer alan terziler Edremit için oldukça önemli bir yere sahiptirler. Kazada teşkilatlanmış diğer esnaf kolları ile karşılaştırıldığında sayıca fazla olan esnaf arasındadırlar. Kasabadaki 47 terzinin her birinden günlük dörder para vergi alınması kararlaştırılmıştır. Öte yandan köylerde olması pek de beklenmeyen terzi esnafı bu dönemde Edremit köylerinde yer alıyordu. Havran-ı kebir'de dokuz, Zeytinli'de bir terzi bulunuyordu. Köylerdeki terzi esnafının eklenmesiyle Edremit'te faal olan terzi sayısı 57'yi bulmaktadır. Terzi esnafının kasabadaki bu dağılımı düşünüldüğünde buna paralel olarak kumaş sektörünü elinde bulduran bezzazların da kasabada olması gerekiyor. Ancak esnaf sayımında onlara dair bir ize rastlanmamıştır.

Edremit'te halkın ihtiyacı olan gıda maddelerini imal eden ve yahut satışını yapan esnaf grubu ekmekçi, simitçi, kasap, bakkal, helvacı ve leblebicilerdir. Temel gıda maddesi ekmeği imal eden ekmekçilerin (fırıncı) 1835 yılında Edremit'te iki fırını vardır. Ne ki XIX. yüzyılda 10 binin üzerinde nüfusu olan bir kasaba için iki fırının bulunması oldukça düşük

²⁴ “Oldur ki pabuççular ve başmakçılar ve postacıların es'ârlarıdır ki zikr olunur”. EŞS, Nr.: 1222, 47a-5.

görünüyor²⁵. Nihayetinde köylerin bazılarında dahi fırın sayısı daha fazladır. Havran-ı kebir’de üç, Avcılar’da bir, Güre’de bir, Tahta’da bir ve Zeytinli’de iki olmak üzere kazaya bağlı köylerde toplam sekiz ekmek fırını mevcuttur.

Ekmekçi esnafının yöneticisi ekmekçibaşdır. Kadının huzurunda ekmeğin narhı belirlenirken temsilci sıfatıyla ekmekçi başı da bulunuyordu. Ekmekçi başı burada ekmek imalinde belirlenen esaslara uyulacağını ekmekçiler adına taahhüt etmektedir (EŞS, 1252: 39b-2). Ekmekçi esnafı içinde yalnızca Müslümanlara değil gayr-i Müslimlere de rastlanmıştır (EŞS, 1250: 93b-1). Bu esnaf ile aynı kategoride değerlendirilen simitçi esnafının Edremit’te beş ve Havran’da üç dükkânı olduğu tespit edilmiştir. Ekmekçi dükkânları köylerde daha yaygın iken simitçi fırınları bu ölçüde yaygın değildir.

XIX. yüzyılda Edremit’in et ihtiyacını dört kasap dükkânı sağlarken köylerde kasap dükkânına rastlanılmamıştır. Kasaplar Edremit’te yaşayanların ihtiyacını karşılayacaklarını taahhüt ederek bir yıl süreyle ile kasap tayin ediliyorlardı²⁶. Kasaplar kendi bünyesinde sığır kasabı ve koyun kasabı olarak ayrılmıştır. Örneğin 1830’larda Edremit’teki beş kasaptan üçü koyun ve keçi, ikisi ise sığır kasabıdır. Bu dönemde kasap tayin edilen kişiler genellikle ümeradan olup bazen reayadan kişilere de rastlanmıştır²⁷. Bunun yanında fırıncılarda olduğu üzere kasaplar arasında da gayri Müslimler yer almıştır (EŞS, 1245: 5a-3). Zaman içinde bazı değişiklikler gözlenmekle birlikte XIX. yüzyıl başlarında Edremit’te dört ya da beş kasabın faaliyet gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kasabanın tatlıcısı olan helvacılar ile çerezçisi olan leblebiciler kasabadaki sayımda bir arada kaydedilmişlerdir. Leblebici ve helvacı dükkânlarının sayısı sekizdir. Ancak köylerde bu esnaf gurubu ayrı ayrı kaydedildiğinden köylerdeki dükkân sayıları net olarak ortaya konulabilir. Bu farklılıkta köylerde bu dükkânların sayıca fazla olmasından kaynaklanmış olabilir. Özellikle leblebiciler Havran-ı kebir köyünde oldukça yaygındır. Çünkü Havran-ı kebir’de iki helvacı dükkânı ile yedi leblebici

²⁵ 1831 yılı nüfus sayımına göre 5241 erkek nüfusu olan Edremit’te kadın nüfusu da dahil edince toplam nüfus 10 binin üzerine ulaşmaktadır. Bkz.: E. Z. Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara: 1997, s. 202.

²⁶ Örneğin 1813 yılı Mayıs ayında kasap tayin edilen Emin oğlu Ahmed ve Boşnak oğlu Mustafa ve Erfendi 1228 yılı rûz-ı hızırardan 1229 yılı rûz-ı hızırına kadar bir sene süresince kasabanın et ihtiyacını karşılamayı taahhüt etmişlerdir. *EŞS*, Nr.: 1247, 63b-3.

²⁷ “İşbu bin iki yüz yirmi sekiz senesi rûz-ı hızırardan dokuz senesi rûz-ı hızırına duhûlüne değin bir sene kâmilen memleket kasablığını taahhüd iden Emin oğlu Ahmed Boşnak oğlu Mustafa ve reayadan Erfendi kasabaların taahhüdleri” *EŞS*, Nr: 1247, 63b-3.

dükânı vardır. Ayrıca diğer bir köy olan Zeytinli’de bir helvacı dükânının olduğu görülüyor. Bu dönemde şekerin yaygın olarak kullanılmaması nedeniyle helva yapımında bal veya pekmez kullanılmıştır. Bundan dolayı 1810 yılında kasabada imal edilen helva çeşitleri arasında ballı helva, pekmezli helva ve üzüm helvasını görmek mümkündür (EŞS, 1245: 5a-7). Fakat bu tarihten yaklaşık yirmi yıl sonra, 1830’lu yıllarda sadece tek çeşit olarak tahin helvasından²⁸ bahsedilmektedir.

Edremit’teki bakkallar diğer esnaf grupları arasında en fazla dükânâna sahiptirler. Bakkallar genellikle belirli çarşılarında, hanlarda ve mesken yerlerinin çevresinde bulunmakta olup şehrin günlük yaşantısında en önemli hizmeti veren esnaflardandırlar (Çiftçi, 2005). Bu dönemde kasabada 40, Havran-ı kebir’de 17, Zeytinli’de beş, Avcılarda bir ve diğer köylerde bir olmak üzere Edremit’te toplam 64 bakkal dükânı vardır. Diğer esnaf birliklerine oranla kazada bu derece yaygın bir ağa ve sayısal çokluğa sahip olan bakkal esnafının temsilcisi, kethüdası, bakkalbaşısıdır. Bir ara Edremit’te bakkalbaşısı olan kişi aynı zamanda pazarbaşılık görevini yürütüyordu²⁹. Bu dönemde Edremit’te bakkal esnafı içerisinde gayr-i Müslimlerin bir hayli etkin olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Zira bakkal esnafını temsil eden bakkalbaşılar seçimle belirlenmekteydi. Dolayısıyla 1830’lu yıllarda Hırsto ve Hacı Nikola adlı iki gayr-i Müslimin art arda bakkalbaşılık görevinde bulunmaları bu görüşü anlaşılır kılacaktır (EŞS, 1252: 17b-1). Bakkalbaşısı görevini yerine getirmediğinde sürgüne gönderilebilirdi. Örneğin, 1828 yılında bakkalbaşısı olan Nikola görevini yerine getirmeyerek halktan haksız yere para cezası almaya başlamıştır. Edremit halkının şikâyeti üzerine hakkında soruşturma açılmış ve Nikola görevinden alınarak sürgüne gönderilmiştir (EŞS, 1250: 21a-2).

Esnaf sayımında kaydedilmiş olan bu esnaflardan başka bir de dükânâ olarak belirtilen işletmeler vardır. Bu işletmelerin başında sabunhaneler gelmektedir³⁰. 1835 senesinde Edremit’te dört, Havran-ı kebir’de altı, Avcılar’da bir, Güre’de bir ve Zeytinli’de iki olmak üzere kaza genelinde toplam 14 sabunhane faaliyet göstermektedir. Sabunhanelerin Edremit’in köylerinde bu denli yaygın olması kazanın zeytin potansiyeli ile yakından alakalıdır. Zira sabunun başlıca hammaddesi olan zeytinyağının bol miktarda ve ucuza imal edildiği yerlerde arasında olan Edremit aynı

²⁸ 1831 senesi Aralık ayında belirlenen narhta tahin helvası 72 para iken 4 para zam ile 76 para olmuştur. EŞS, Nr.: 1250, 94a-1.

²⁹ Bakkalbaşısı olan Nikola aynı zamanda “bazarcıbaşılık” görevini de elinde bulundurmıştır. Bkz.: EŞS, Nr.: 1252, 2a-2. 13 Muharrem 1248 (12 Haziran 1832).

³⁰ Osmanlı Devleti’nde sabun sanayi için bkz.: Said Öztürk, “Osmanlı Sabun Sanayi”, *Türkler*, X, Ankara: 2002, s. 781-790.

zamanda Osmanlı Devleti'nin önde gelen sabun imalat merkezlerindedir³¹. Sabunhanelerde imal edilen sabunlar aynı zamanda İstanbul'un tahsisatı arasında yer almıştır. Bu kapsamda belirli aralıklarla İstanbul'a sabun nakledilmiştir. Örneğin 1837 yılı Mart ayından Aralık sonuna kadar Edremit ve Kemer Edremit'ten 13650 kantar sabun gönderilmesi taahhüt edilmiştir (Sarıyıldız, 2002) Keza Edremit şer'iyeye sicili defterlerinde değişik zamanlarda İstanbul'a sabun nakline dair oldukça fazla kayıt yer almaktadır³².

Kazadaki ticari hareketliliğin en yoğun hissedildiği mekânlar hanlardır. Hanlar dükkân statüsünde olmamasına rağmen gelir getirmeleri nedeniyle sayımda yer almışlardır (Kazıcı, 2006) Esnaf sayımında Edremit'te sekiz han bulunduğu kaydedilmiş olup ayrıca hanların isimleri belirtilmemiştir³³. Dükkânların aksine köylerde han bulunmamaktadır. Bunun yanında dükkânlardan farklı olarak hanlardan alınacak vergi aylık ve kuruş cinsinden hesaplanarak belirlenmiştir. Buna göre hanların aylık vergi skalası 1 ile 20 kuruş arasında değişmekte olup toplamda 69,5 kuruş vergi alınacaktır (EŞS, 1252: 34a-1). Edremit'teki hanlarda ikamet eden tüccarlara ve işçilere rastlamak mümkündür³⁴. Hatta XIX. yüzyıl başlarında Edremit'i ziyaret eden seyyahlar hanların oldukça kalabalık olduğundan bahsetmektedirler (Pınar, 2002).

Esnaf sayımında kasaba ve köylerde bulunan kahvehane, hamam ve değirmenler de kaydedilmiştir. Edremit'te kahvehanelerin toplam sayısı 47 olup üçra köylerde dahi kahvehanelere rastlanmaktadır³⁵. Ayrıca Edremit'te

³¹ Edremit'ten başka İstanbul'a sabun nakleden yerler arasında Atina, Ayazmend, Ayvacık, Ayvalık, Emrudabad, Girit, Hanya, Kızılcaturza, İzmir, Molova, Kemer Edremit, Kuşadası, Kandıye, Kazdağı, Resmo ve Yunda adası bulunmaktadır. Bkz.: Said Öztürk, "Osmanlı Sabun Sanayi", *Türkler*, X, Ankara: 2002, s. 785.

³² 1815 yılında 727 kantar, 1821'de ise yaklaşık 2620 kantar sabun İstanbul'a nakledilmiştir. Bkz.: BOA, *Cevdet Belediye*, Nr.: 4814; EŞS, Nr.: 1249, 99a-1.

³³ 1845 yılında Edremit'te sekiz hanın bulunduğu belirtilmekte olup bunlar; Küçük Emin Ağa Hanı, Bakırcı Hanı, Cedid Hanı, Muhtab Hanı, Topaloğlu Hanı, Menzil Hanı, Sandıkçı Hanı ve Küçük Ağa Hanı'dır. Bkz.: Tacettin Akkuş, "1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı", s. 173.

³⁴ "Fi'l-asl Rumili reayasından olup Edremitde Bakır Hanında ticaretle mütemekkin iken ..." EŞS, Nr.: 1249, 57b-1. Ayrıca Akkuş, 1845 nüfus verilerinden yola çıkarak kasabadaki hanlarda kalan Rum nüfusa dair rakamlar vermektedir. Tacettin Akkuş, "1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı", s. 173.

³⁵ Kahvehanelerle ilgili olarak bkz.: Helene Desmet-Gregoire François Georgeon (Ed.), *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*, (Çev.: Meltem Atik-Esra Özdoğan), YKY, İstanbul: 1999.

üç hamam olup bunlardan biri Havran-ı kebir köyündedir³⁶. Değirmenler şer'îye sicilindeki kayıta yer almamasına rağmen diğer kayıtlarda kazada 26 su değirmeni bulunduğu belirtiliyor. Bu değirmenlerin her biri için günlük altışar para vergi kaydedilmiştir (İhtisab Defteri: 31, 178; MAD: 10115, 135)

Tüm bunlardan başka Edremit'te yaşayanların ihtiyaçlarını temin edebileceği mesleklerin hemen hepsine rastlamak mümkündür. Berberler, kalaycılar, bakır tamircileri, demirciler³⁷, nalbantlar, kuyumcular, bıçakçılar, sebzeciler, aşçılar ve boyacılar bunlar arasındadır (EŞS, 1252: 34-a).

Esnaf sayımında dükkân sahibi olan esnafın Müslim veya gayri Müslim olduklarına ve memleketlerine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Fakat Şer'îye sicil defterleri incelendiğinde Edremit'teki esnaf arasında gayri Müslimlerle dışarıdan gelip burada esnaflık yapan yabancılarla karşılaşmaktadır³⁸. Bunun yanında ticaretten başka yağhanelerde, mağazalarda, bahçelerde ve kireç ocağında işçilik yapan gayri Müslimler de vardır (Akkuş, 2007: 172-173). Zira bu dönemde 10 bini aşan nüfusu ile Edremit'te Müslümanların yanında gayri Müslimlerin (Ermeni ve Rumlar) de yaşadığı bilinmektedir³⁹.

Sonuç

II. Mahmut döneminde Asâkir-i Mansure'nin finansmanını sağlamak üzere ihtisâb rûsûmu vergisi düzenlemeleri çerçevesinde Osmanlı coğrafyasındaki vilayetlerde/kazalarda esnaf sayımları gerçekleştirilmiştir. Bu sayım, Edremit'te 1835 yılında yapılmıştır. Sayımda Edremit kaza merkezinde ve köylerde toplam 531 dükkân ve işletmenin olduğu tespit

³⁶ Havran-ı kebir'deki bu hamamın 1563-64 yılında tamir geçirmiş olması dolayısıyla hamamın inşa tarihinin yüzyılın başlarında olması mümkündür. Bkz.: Fikret Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: 1995, s. 140.

³⁷ Demirci esnafının öteden beri Edremit'te ayrı bir yere sahip olduğu anlaşılıyor. Zira esnaf teşkilatında ustalığa yükselme ve dükkân açmak için çeşitli törenler yapılmaktaydı. Edremit'te 1930'lara kadar düzenlenmekte olan bu törenler debbağ, demirci ve pabuççu esnafı tarafından organize edilmiştir. Bkz.: Tahir Harimi Balcıoğlu, *Tarihte Edremit Şehri*, Balıkesir: 1937, s. 141-144.

³⁸ Anadolu'nun muhtelif bölgeleri ile adalardan (başta Midilli) gelen kimselerin Edremit'te esnaf, tüccar veyahut işçi olarak istihdam oldukları görülmektedir. Örneğin ekmekçilik yapan Çeşmeli Kosta, bahçıvanlık yapan Trabzonlu Mustafa, zeytinyağı tüccarı Molovalı Andon ve handa odacılık yapan Dimitri bunlardan sadece birkaçıdır. EŞS, Nr.: 1249,48a-1; 1250, 73a-3, 74b-2, 92a-4, 93b-1.1252, 25b-1-2.

³⁹ 1831 yılı nüfus sayımına göre, kasabada 4952 Müslüman ve 289 gayri Müslim bulunmaktadır. Bkz.: Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara: 1997, s. 105, 202.

edilmiştir. Fakat Edremit'in özellikle Havran-ı kebir, Avcılar ve Zeytinli gibi köylerinde kaza merkezindeki gibi farklı meslek dallarındaki esnafın faaliyet gösteriyor olması oldukça dikkat çekicidir. Bu yönüyle Edremit köyleri salt tarımla uğraşan klasik Osmanlı köyünden farklı özellikleri barındırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim köylerin bu durumu önceki yüzyıllarda da belirgin bir biçimde görülmektedir (Yılmaz, 1995). Ayrıca Edremit ile adalar arasındaki ticaretin devamlılığı da bu duruma etki eden bir diğer unsurdur.

1835 yılındaki esnaf sayımı neticesinde Edremit'teki esnaftan, sayımda belirlenmiş olan miktarda vergi alınmaya başlanmıştır. Safer ayında *varidât-ı dekâkîn-i yevmiye* adı altında Edremit esnafından toplam 1197 kuruş vergi tahsil edilmiştir (EŞS, 1252: 47b-1). Bu miktar Cemâziyelâhir ayına kadar sabit kalmış bu ayda ise 2 kuruş artarak 1199 kuruşa yükselmiştir (EŞS, 1252: 51a-1).

1835 tarihli Edremit esnaf sayımının incelenmesiyle XIX. yüzyılın ortalarına doğru Edremit'te faal olan dükkânlar ve dolayısıyla meslekler ortaya konulabilmiştir. Mesleklerle kazanın sosyo-ekonomik durumu arasında bağlantı kurularak esnafın teşkilatlanmasına dair bir deneme olarak değerlendirildiğinde bundan sonra şer'îye sicilleri üzerinde yapılacak daha kapsamlı çalışmalar konunun aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterleri, Nr.: 10115.

BOA, İhtisab Defteri, Nr: 31.

BOA, Cevdet Askeriye, Nr.: 21500.

BOA, Cevdet Belediye, Nr.: 4814, 6971.

BOA, Hatt-ı Hümayun, Nr.: 306, 315.

Edremit Şer'îye Sicili Nr: 1218, 1222, 1230, 1245, 1247, 1249, 1250, 1252.

II. Kitap ve Makaleler

Akkuş, T. (2007). "1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı", B. Özdemir& Z. Güneş Yağcı (Ed.) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balıkesir*, (s. 193-200). İstanbul.

Çadırcı, M. (1992). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TTK Yayınevi.

Çiftçi, C. (2005). "Osmanlı'da Meyve Alım-Satımı: Mekânlar, Görevliler, Vergiler ve Standartlar", *EJOS*, VIII (3), 1-17.

- Demirel, Ö. (2002). “Osmanlı Esnafı (1750-1850)”, *Türkler*, XIV (s. 253-261). Ankara.
- Doğan, F. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Zeytinyağı (1800-1920)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Ergenç, Ö. (1995). *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Bir Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara.
- Kazıcı, Z. (1987). *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, İstanbul.
- Kazıcı, Z. (2006). *Osmanlı'da Yerel Yönetim (İhtisab Müessesesi)*, İstanbul.
- Kütükoğlu, M. S. (2003). “Osmanlı Esnaf Sayımları”, Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri 9-10 Mayıs 2002, *Bildiriler*, II, 405-410.
- Özdemir, R. (1990). “Ankara Esnaf Teşkilatı (1785-1840)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 156-181.
- Pınar, İ. (2002). “19. Yüzyılda Seyyahların İzinde Edremit'ten Ayvalık'a Yolculuklar”, *Tarihin Kucağında Gömeç Sempozyumu*, 26-27 Ekim 2001, 95-103.
- Sarıyıldız, G. (2003). “İstanbul'un Sabun Tahsisatı ve Bu Tahsisatta Sabuncu Esnafının Yükümlülükleri”, Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri 9-10 Mayıs 2002, *Bildiriler*, II, 363-373.
- Tekin, Z. (1994). “Türkler'de Dericilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, IX, 176-177, İstanbul.
- Yılmaz, F. (1995). *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tablo 1. 1835 Yılı Edremit Esnaf Sayımı⁴⁰

Kaza-Köy	Esnaf	Dükkân	Vergi (Günlük)	Toplam Vergi (Para)
Edremit Kasabası	Debbağ	42	2	84
	Pabuççu	50	1	50
	Semerci-Keçeci-Muytab-Saraç	24	2	48
	Demirci-Nalbant-Kuyumcu-Bıçakçı	52	2	110
	Berber	13	2	26
	Kalaycı-Bakır tamircisi	8	2	16
	Helvacı-Lelebici	8	2	16
	Kahvehane	22	3	66
	Bakkal	40	4	160
	Terzi	47	4	188
	Sabunhane	4	8, 10, 5, 3	26
	Şerbethane	3	16, 10, 8	34
	Hamam	2	8, 5	13
	Ekmekçi	2	6	12
	Simitçi	5	4	20
	Aşçı	2	2	4
	Boyacı	2	2	4
	Sebzeci	18	4	72
	Kasap	4	4	16
	Sandıkçı-Hekim-Perakende-i sair	21	1	21
Han ⁴¹	8	20, 2, 16,5, 1, 15, 13, 2	69,5 Kuruş	
Havran-ı kebir Köyü	Bakkal	17	2	34
	Demirci-Nalbant	21	2	42
	Kahvehane	9	2	18
	Berber	6	2	12
	Helvacı	2	2	4
	Lelebici	7	2	14
	Semerci-Keçeci-Muytab	6	2	12
	Pabuççu-Tulumcu	6	2	12
	Ekmekçi	3	5	15

⁴⁰ EŞS, Nr.: 1252, 34a-1.

⁴¹ Sayımda hanlardan verginin aylık olarak ve kuruş olarak alınacağı belirtilirken sekiz han olmasına rağmen vergi kısmında yedi ayrı rakam vardır. Dolayısıyla iki hanın toplam vergi miktarı tek bir rakam olarak verilmiş olabilir.

Tablo 1. 1835 Yılı Edremit Esnaf Sayımı (Devamı)

	Simitçi	3	4	12
	Boyacı	1	2	2
	Terzi	9	3	27
	Sabunhane	2, 4	10, 6	
	Şerbethane	1	12	12
	Sebzeci	3	2	6
	Hamam	1	5	5
Avcılar Köyü	Ekmekçi	1	2	2
	Kahve	1	4	4
	Bakkal-Nalbant	2-2	4	16
	Berber	1	2	2
	Sabunhane	1	6	6
	Demirci	1	2	2
Tahta Köyü	Kahvehane	2	3	6
	Ekmekçi	1	2	2
Frenkçiler Köyü	Kahvehane	1	3	3
	Sebzeci	1	3	3
Güre Köyü	Ekmekçi	1	2	2
	Sabunhane	1	6	6
	Kahvehane	3	2	6
Zeytinli Köyü	Bakkal	5	2	10
	Kahvehane	4	2	8
	Berber-Pabuççu-Semerci	3	4	12
	Helvacı	1	4	4
	Kalaycı	1	4	4
	Terzi	1	4	4
	Tulumcu	1	4	4
	Ekmekçi	2	4	8
	Sebzeci	4	3	12
	Sabunhane	2	6	12
Diğer köylerdeki perakende dükkânlar	Bakkal	1	2	2
	Kahvehane	7	2	14
	Kiremid ocağı	1	2	2
	Bardakçı kârhanesi	1	2	2